

ŽARKO MULJAČIĆ

Zadar

IZ OTOČNE TOPONOMASTIKE

Raspravljajući o porijeklu toponima na Dugom otoku (koji zove Veli otok) Petar Skok je 1950. god. pisao: »Idući putem dalje na sjever, mimo Veli Vrh (na specijalnoj karti Susana, 224 m.) dolazi se u drugo selo, isključivo našeg postanja kao i Dragove. To je Božava. Ovaj naziv iste je prirode kao i Božjakovina. Oba naselja razvila su se naime uz nekadašnje samostane. U Božavi kod »kantunade« nalaze se još i danas ruševine nekadašnjega benediktinskog samostana. Iz naziva Božava vidi se, da je benediktince narod nazivao »božji ljudi«, kao i templare što je nazivao božjacima. Neobičan je doduše sufiks *-ava*, koji susrećemo obično u našim imenima rijeka (primjeri Tamnava, Brzava, itd.). Prema nazivu sela i jedan dio morske obale zove se Božavčica.«¹ Dodajmo još da se Božava nalazi na jugoistočnom rubu malenog Božavskog polja koje se pruža između Božavske Kapele (visoke svega 135 m a ne 1355 m kako greškom stoji u Pomorskoj enciklopediji) i poluotoka Sv. Nedilje.²

Na žalost, što se etimologije tiče veliki hrvatski toponomastičar nije ovog puta imao pravo. Prihvatio ju je, doduše A.-R. Filipi³ ali je u njen eksplikativni dio posumnjao I. Ostojić s obzirom da je povijesno utvrđeno da u Božavi nije nikad postojao benediktinski samostan.⁴ U posthumnom Skokovu *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* natuknica *Božava* ne postoji no nije poznato iz kog razloga (možda se sam autor odrekao svoje etimologije a nije mogao pronaći bolju a možda su je priređivači izostavili ili je uklopljena u nekoj drugoj natuknici što će se znati kad izađe IV svezak s indeksom).⁵ Također neće biti točno da su Božavu osnovali Hrvati jer postoje brojni podaci arheološke pri-

rode da je na tlu današnje Božave postojalo rimsko naselje a objavio ih je još 1928. god. arh. Ćiril Iveković, zaslužan djelatnik na polju dalmatinske arheologije.⁶ U svojoj odličnoj monografiji *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* P. Skok je suviše doslovno shvaćao navode Konstantina Porfirogeneta (912—959) koji je u svom djelu *De administrando imperio*, pisanom sredinom 10. st., ustvrdio da na današnjem zadarsko-šibenskom arhipelagu (uključujući Pag a možda i Šoltu) nije u njegovo doba bilo nikakvog stanovništva osim na Vrgadi (i, kako neki misle, na Pašmanu). Kako isti car smatra, na sjevernojadranskim otocima Krku, Cresu, Lošinju i Rabu živjeli su u njegovo doba, u gradovima Romani (za sela ne daje podatke), dok su na otocima srednjeg i južnog Jadrana živjeli Slaveni. Od tih su Brač, Hvar, Korčula i Mljet bili u vlasti Neretljana dok za Vis, Lastovo i Sušac, također naseljene Slavenima, car ne kaže pod čijom su političkom vlašću. Car se ne izjašnjava ni o stanovništvu tzv. Elafitskih otoka (od Šipana do Koločepa).

Među pustim otocima K. Porfirogenet izrijeком navodi *Pizych* za koji je već davno ustanovljeno da predstavlja Dugi otok.⁷

Svoje slaganje s bizantskim piscem Skok nekoliko puta ponavlja u svojoj monografiji pa tako u poglavlju o zadarsko-šibenskom arhipelagu koji danas broji 15 većih i nekoliko manjih nastanjenih otoka, izrijeком tvrdi: »Ovaj skup treba toponomastički zasebno obrađivati zbog podatka cara Konstantina, koji za njih kaže, da su svi ovi otoci pusti osim Vrgade. Taj podatak dragocjen je za hronologiju naseljavanja ovog otočkog skupa. Slavenstvo naseljavanja može da potječe najranije iz druge polovine 10. vijeka. Romana bilo je na Vrgadi prije toga vremena, a na ostalim otocima i oni su se mogli pojaviti istom u drugoj polovini 10. vijeka«. ⁸ Skok naravno ne nijeće da je na skoro svim tim otocima ostalo romanskih jezičnih relikata u hrvatskoj geonimiji (toponimi, oronimi, hidronimi) i leksiku (apelativi koji se tiču raznih za Hrvate novih oblika konfiguracije tla, ihtionimi, fitonimi, brodska i ribarska terminologija i sl.). Bilo je, dodajmo, čak i kalkiranih toponima. Elementi geonimije iz supstrata ne mogu ući u pobjednički jezik drugačije nego kroz simbiozu u kojoj je nužno pretpostaviti postojanje određenog broja dvojezičnih ljudi i to *in situ* a ne na nekom drugom teritoriju. To je osobito neophodno za vremena kad su pismeni ljudi predstavljali sasvim sitan postotak stanovništva i kad gotovo da i nije bilo nikakvih geografskih karata i sl. topografskih pomagala. Suočen s potrebom da odgovori na pitanje gdje su od početka 7. st. do druge polovine 10. st. boravili Hrvati koji će se kasnije naseliti na otoke kao i gdje su kroz isto to doba boravili romanski starosjedioci (a samo od njih su Hrvati mogli saznati stare geonime) Skok dopušta jednu neobičnu mogućnost: »Toponomastička analiza ovih otoka pokazat će nam,

da i na njima ima tragova starom romanskom govoru u Dalmaciji. Poslije druge polovine 10. vijeka moralo je prema tome ovdje biti i Romana. Oni su mogli dolaziti ovamo zajedno s Hrvatima ili sami iz Zadra, kojega stanovništvo car zove također 'Ρωμαῖνοι«⁹. To mu ne smeta da malo kasnije prizna na više mjesta, u povodu raznih toponima, da su Hrvati zatekli na otocima ispred Zadra »romansko kršćanstvo«.¹⁰

Treba priznati međutim da je u osnovi točna Skokova periodizacija kroatizacije otoka, tj. da su najprije pohrvaćeni tzv. neretljanski otoci, uključujući Vis, Lastovo i Sušac, i sela na kvarnerskim otocima (osim Raba) a zatim otoci koje K. Porfirogenet smatra pustima, pa Elafitski otoci i na kraju sela na Rabu, grad Rab i gradovi na Krku, Cresu i Lošinju.¹¹ Međutim, treba dopustiti mogućnost da su Hrvati gotovo svuda zatekli barem ponekog starosjedioca Romana. Apelative, imena riba i biljaka, nazive za dijelove broda i za ribarski alat mogli su saznati i na obali ali nazive za geonime mogli su saznati samo *in situ*.

Kad se uzme sve gornje u obzir, nije čudo da mnogi mlađi povjesničari i jezikoslovci (a i neki koji su o Dugom otoku pisali prije Skoka)¹² drže da se navodi K. Porfirogeneta ne smiju doslovno shvatiti. »Porfirogeneta, koji je svoje djelo pisao kao priručnik svome sinu-nasljedniku, u prvom redu je zanimala strategija. Za njega je naseljen samo otok Vrgada, jer je samo na njemu utvrđeni grad, a primitivna naselja bez »castruma« i njihovo siromašno stanovništvo nije igralo nikakvu ulogu. Za njega kao da nije ni postojalo«.¹³ Za velikobizantska politička planiranja otoci na kojima nije bilo utvrda ili su bile porušene od zuba vremena a nekad i od potresa (Cissa na Pagu je potonula!) bili su *quantité négligeable*, pogotovo kad su se nalazili u zonama koje je carstvo namjeravalo otpisati i *de iure* a ne samo *de facto*. Posebno je važno najzad da hrvatski toponimi svojim postojanjem protivriječe veoma često tvrdnji o nenastanjenosti otoka zadarsko-šibenskog arhipelaga a posebno što se tiče Dugog otoka kako je to nedavno podvukao B. Finka.¹⁴

Ostaje nam da pokušamo odrediti etimologiju toponima *Božava*.

Grafije kojima se od 1327. god. bilježi ime tog naselja ne mogu nam mnogo pomoći jer su gotovo identične s današnjim oblikom; usp. *insula Bosau*¹⁵ (1327. god., N. B. cijeli se otok zove po tom mjestu); *in loco uocato Bosau*¹⁶ (1341. god.), *Boravia*¹⁷ (1359. god.) itd.

Međutim, ako smo odbacili vezu s *božjak* jer benediktinaca u tom kraju nije bilo (a ni riječ *božjak*, uobičajena u sjevernoj Hrvatskoj, nije bila poznata u južnoj Hrvatskoj), a pretpostavljamo da predhrvatsko naselje treba da u pravilu sadrži i neki trag starijeg imena, moramo pomišljati na mogućnost kal-

kiranja iz prostog razloga što se naziv *Božava* čisto fonetski ne da povezati ni s jednim romanskim leksemom. Znamo da se strani toponimi koji su lingvistički »prozirni«, tj. koji nešto leksički znače u svijesti dvojezičnih govornih subjekata, mogu kalkirati pa ponekad takav kalk (»prevedenica«) može predstavljati jedini spomen na izumrlj toponim. U naročito rijetkim slučajevima sačuvali su se i posuđeni i prevedeni toponim. Kako je ustanovio M. Suić,¹⁸ naziv *Pizych* (koji dolazi od grčke riječi *ἀπίδιον* »kruškica« prema primitivumu *ἄπιον* »kruška), sačuvao se baš na Dugom otoku u seriji *Čuh*, *Čuh-polje*, *Čušćica*, *Čuška* (nastalo od *Pčuh* ispadanjem konsonanta *p* u teškoj grupi) i u seriji *Kruševo polje*, uvala *Kruševica*, brdo *Kruševac* (sve u neposrednoj blizini mjesta Sali). *Čuh* i ostali posuđeni toponimi ne ukazuju, kako Skok drži, na neku staru izvorno hrvatsku riječ »za koju nemamo pisanih potvrda niti joj znamo pravo značenje«¹⁹ a nisu ni u vezi s korijenom hidronima *Pčinja* (ime rijeke u SR Makedoniji).

Pitamo se, dakle, da li postoji neki toponim romanskog ili drugog prethrvatskog porijekla koji bi mogao da značenjski bude doveden u vezu s *Božava*.

Koliko nam je poznato, leksem *Bož-* dolazi u imenu kornatskog školja *Božikovac*²⁰ (u blizini otočića Sita). Kako mnogi od tih školja nose imena po biljnom pokrovu, npr. *Crnikovac* (po biljci koja se znanstveno zove *Quercus ilex* a u narodnom govoru *crnika*,²¹ *čarnika* i sl. na sjevernim otocima a *česvina*,²² *česmina* od trogirskog kraja na jug), *Trstenik* itd., pomislio sam da bi trebalo istražiti da li on može stajati u nekoj vezi s fitonimom *božikovina* (*Ilex aquifolium*).

Božikovina i česvina su biljke iz različitih obitelji ali su obe zimzelene i obe sadrže u svom latinskom imenu riječ *ilex*, doduše u različitoj funkciji. Da ih nestručnjaci mogu pomiješati, dokaz su nam talijanski književni nazivi. *Česvina*²³ se talijanski kaže *leccio* ili *elce* a za *božikovinu*²⁴ postoje tri sinonima *agrifoglio*, *alloro spinoso* i *leccio spinoso*. Etimološka analiza fitonima *elce* i *leccio* i jedan slučajan nalaz (koji je Skoku bio nepoznat) doveli su me do praga rješenja te etimološke zagonetke.

Već spomenuti Č. Iveković proučavao je i stara geografska djela, portulane i karte u vezi s hrvatskom obalom pa je tako zapisao da je još 1375. god., u djelu *Mondo conosciuto* (sic) *in lingua catalana* zabilježen malim početnim slovima niz otočkih toponima i imena otoka u zoni Dugi otok — Kornati: *templi*, *alaya*, *preversa*, *lencoronada*; nešto kasnije, na karti Jakova Giraldija iz god. 1426., imamo u istoj zoni između ostalog misteriozni *Porto alego*.

Iveković zaključuje: »Alaya« i »Porto alego« bit će ista oznaka jednoga mjesta, te se zacijelo odnosi na zatone sjeverozapadnoga dijela otoka, kao što i ono mjesto u »Carta pisana« (u Choix),

gdje se navodi iza Molata »porto... g...«, što bi imalo sigurno značiti »Porto alego« kod Giraldi-a, samo što je u »Mondo conosciuto in lingua catalana« pogrešno zapisano iza »templi«. Kako na karti Giraldi-a dolaze »templi« uza »San Stefano« a ispred »torrete«, to bi po tom imalo značiti neko mjesto u predjelu između današnje Luke (koja se prije zvala hrvatski, kako je gore navedeno, Sustipanska Luka) i Telašćice, od kojih bi dolazile u obzir samo prilike oko Sali, kako će se to malo dalje vidjeti. Tarac (tal. Torrete) na o. Kornatu pominje se samo na karti Giraldijevoj;²⁵

Alaya i *Porto Alego* su bez sumnje isti toponim [u katalonskom jeziku međuvokalski -g- izgovara se kao zvučni frikativ *h* koji međunarodna fonetička transkripcija bilježi grčkim slovom *γ*; ukoliko se takav frikativ prestane izgovarati, nastali zijev zatrpava se polukonsonantom *j*; usp. u nas dubletu *lijeha* (hrv.) — *leja* (srp. ekavski)]. Stoga možemo prihvatiti prvi dio Ivekovićeve mišljenja. No u lociranju nema pravo a bit će ga zavela vjerojatno i karta na koju se poziva (poznato je da na starim kartama duža imena zapremaju dosta prostora pa se često nalaze na mjestu gdje u prirodi ne leže). Iveković nije znao da je 19 godina prije njega njemački učenjak Konrad Kretschmer u svom komentaru najstarijim talijanskim portulanima locirao *Porto Alega* (kako ga bilježi autor jednog čuvenog portulana Mlečanin Grazioso Benincasa sredinom 15. st.) negdje u blizini velikih rtova na sjeverozapadnom kraju Dugog otoka, konkretnije u uvali Solišćici za koju austro-ugarska specijalka donosi talijanski naziv *Porto lungo*.²⁶

Kretschmerovo je mišljenje svakako bliže istini iako se s njime ne možemo u potpunosti složiti. Ne zato što je lingvistički nemoguće dovesti u vezu *Porto Alega* s *Porto Lungo* (to uostalom njemački znanstvenik ni ne tvrdi) nego zbog toga što se iz uputa pomorcima²⁷ koje daje G. Benincasa, očevdac svih krajeva o kojima raspravlja,²⁸ jasno vidi da se u tu luku dolazi tako da se prethodno zaobiđe jedan veći rt (*chauo*) i on ostaje sa zapadne strane a nakon toga se plovi uz manji rt (*ponta*) i skreće u smjeru NW (*maestro*). Benincasa napominje da se s južne strane te luke nalaze pličine (*seche*) od kojih dobar pomorac treba da bude udaljen za duljinu jednog dobrog pramčanog užeta (*uno buon pro-dexe*). Luka je duboka 4 sežnja (*passa quatro*), tj. oko 7,2 m, a istočno od nje nalazi se nizak bijeli otočić udaljen oko dvije milje. Svi ti podaci, osobito ovaj zadnji o otočiću, slažu se u potpunosti s položajem i navigacionim sposobnostima božavske luke koja tad nije bila zidana. Dok istočno od Solina nema nikakvog otočića, istočno od Božave postoji otočić Žverinac s najvećim vrhom od svega 117 m (ali onaj dio koji se vidi iz božavske luke je niži. No, lako je moguće da Benincasa misli na školjčice Šilo ili Sparešnjak koji se nalaze uz Južni rt kojim Žverinac završava a ako je tako, onda je i taj podatak u najboljem skladu s našom pretpostavkom.

Da je *Porto Alega* (ili sl.) toponim a ne naziv uvale (prostora za sidrenje brodova), vidi se iz jednog rapskog dokumenta iz 1335. god. u kome se spominje neki *Georgius de Alega* (što neće biti pogrešna grafija za *Arbe* kako misli K. Jireček jednako kao što ni *insula Arta, Larta* neće tu biti greškom mjesto *Arbe*²⁹ jer postoje otoci Vela i Mala Arta³⁰).

Jezičnu osnovicu venecijanskog toponima *Alego* ili *Alaga* treba tražiti u izumrlom dalmatskom jeziku. Po fonetskim zakonitostima tog jezika *a* (i diftong *aj*) refleksi su latinskih fonema dugog *e* i kratkog *i*, s time da diftong dolazi u naglašenom otvorenom a vokal *a* u naglašenom zatvorenom slogu dok isti fonemi daju u nenaglašenom slogu *e* ukoliko nisu bili zahvaćeni sinkopom (u sredini riječi) i apokopom (na kraju) i na taj način prestali da se izgovaraju. Sinkopa je u dalmatskom mogla i izostatiti kad bi nakon prethodno izvršene apokope moglo sinkopom doći do stvaranja teško izgovorljive konsonantske grupe. Stoga se mora razmotriti što je latinski fitonim mogao dati u dalmatskome. Polazimo od tzv. kosog padeža koji praktično odgovara akuzativu bez finalnog *-m* koje se već u carsko doba prestalo izgovarati. Riječ *ILEX, ILICIS* ima u prvom slogu dugo *i*, ali se uz nju upotrebljavala mnogo češća dubleta s *E* (dakle *ĒLEX, ĒLICIS*) od koje polazi lijep broj romanskih refleksa kako nalazimo u Romanskom etimološkom rječniku W. Meyer-Lübkea.³¹ Od njih je za naš slučaj najzanimljiviji sardski logudorski refleks *élige* (čitaj [’elige], tj. sa sačuvanim velarom) jer se u sardskom fonemi *k, g* ispred *e, i* ne palataliziraju. Slično se s velarima desilo i u dalmatskome; usp. poznate primjere *kimak, gera, kinkin* gdje se iz hrvatske glasovne forme vidi da je romanski predložak imao *k, g* a ne *č, dž* ili neki drugi palatal.

Na žalost nam dalmatski oblik na Dugom otoku (i uopće dalmatski za rani srednji vijek) nije dokumentiran. *ELICE* je međutim moguće sasvim korektno dovesti u vezu s nepotvrđenom formom **ájlek* koja se lako mogla reducirati u **alek* i asimilirati u **alak*. Te su forme, naravno, vrlo različite od mletačkog *éleze*. Mlečani su sigurno zatekli forme kao **Alek* i **Alak*, pa su ih, ne shvaćajući da one isto znače što i njihov *éleze*, venecijanizirali dodavši im pogrešni vokalski završetak *-a* (ili *-o*) nakon čega se međuvokalski fonem *k* po modelu tolikih drugih paralelnih parova gdje je veza u značenju sačuvana (usp. *stomak* i *stumik* prema mlet. *stomego*) sonorizirao. Tako smo dobili zajamčene oblike *Alego* i *Alega*.

Iz svega proizlazi da su Hrvati na mjestu današnje Božave našli Romane od kojih su saznali da romansko ime tog naselja ima veze sa zimzelenim stablom ili grmom koji su oni tek nedavno bili upoznali. Ta im se biljka pričinila sličnom božikovini koju su upoznali prije dolaska na Jadran, u Lici. Iako božikovina danas ne raste samoniklo na Dugom otoku (a vjerojatno je tu nije bilo ni onda), lako se moglo desiti da su Hrvati na Dugom otoku nazvali

tako *Quercus ilex*. Kad su kasnije saznali da su ga njihovi sunarodnjaci nazvali *crnika*, *črnika*, *čarnika* i sl., počeli su i oni tako zvati tu biljku, ali je ime naselju već bilo dato i izgubivši oslonac u apelativu, postalo je semantički »neprozirno«. Takav tijek razvoja govorio bi prije u prilog ranog hrvatskog iskrčavanja na sjevernom dijelu Dugog otoka jer je teško vjerovati da riječ *črnika* (i sl.) s Krka, Cresa i Raba ne bi u nekoliko stoljeća (ako je točno da su se Hrvati pojavili na zadarsko-šibenskom arhipelagu tek u drugoj polovici 10. st.) bila doprla do okolice Zadra. U tom slučaju budući stanovnici Božave ne bi trebalo da izmišljaju posebnu riječ za biljku *Quercus ilex*.

Iz gornjega se vidi da su veze između Romana i Hrvata bile barem u kraju oko Božave vrlo intimne i da prekida kontinuiteta u nastanjenosti nije bilo. Tome su dokaz ne samo brojni posuđeni toponimi (kao *Sali*, *Savar*, *Birbinj*, *Žman*, *Kornati*³² i dr.) nego, što je dokaz još mnogo intimnije simbioze, i malobrojni ali znameniti kalkirani³³ toponimi kao *Kruševo polje* (i dr.) i *Božava*.

BILJEŠKE

¹ P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, I, Zagreb 1950, str. 120.

² I. Rubić, »Božava«, *Pomorska enciklopedija I*, Zagreb 1954, str. 550—551.

³ A.-R. Filipi, »Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka, II. Ostali otoci«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 6—7, Zagreb 1960, str. 154.

⁴ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj, II*, Split 1964, str. 72: »Božava nije bila ni u kakvoj vezi s benediktincima, nego su zadarske koludrice Sv. Marije *de Melta* ondje imale posjed koji se spominje prvi put 1327. g. (bilj. 2. Smič., *CDipl. IX*, 355). Neka draga u Božavi nosi sredovječni naziv *Opatičina* (bilj. 3. *Miscell. c/36*, str. 102, br. 10668 u Katalogu Naučne biblioteke u Zadru, prema saopćenju Josipa Rudića, župnika u Božavi, od 11. X 1951), ali je naziv sigurno nastao odatle, što je ona draga pripadala ženskom samostanu«.

Ne mislim da se može *a priori* isključiti postojanje bilo kakvog samostana u Božavi ali se naziv *božjak* ne može odnositi na svaki red.

⁵ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili akademici M. Deanović i Lj. Jonke. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak V. Putanec, *knj. prva. A—J*, Zagreb 1971. Na str. 194 nema *Božave*. U natuknici *bogat* spominju se, na str. 180, samo *božjak* i *Božjakovina*. S. v. *alega* spominje se na str. 26 neki *Monasterium Sancti Georgii de Alega* (1276) bez poblize oznake o kom se samostanu radi. Držim da bi ta *Alega* mogla biti u vezi s Božavom ali ako je tako, onda nema veze s riječi *alga*.

⁶ Č. Iveković, »Dugi otok i Kornat. Arheološko-historički prikaz«, *RAD JAZU* 235, Zagreb 1928. str. 245—279, osobito na str. 245 i d., 267 i d. V. i A.-R. Filipi, »Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 4—5, Zagreb 1959, str. 279—318, osobito na str. 283—285.

⁷ A. M. Strgačić, »Neka toponomastička i topografska pitanja Dugog otoka«, *Starohrvatska prosvjeta*, III serija, sv. 1, Zagreb 1949, str. 87—102, osobito str. 88, bilj. 6. Da je Pizych naziv za Dugi otok, tvrdio je već Ivan Lučić, usp. Č. Iveković, *nav. dj.*, str. 247.

⁸ P. Skok, *nav. dj.*, I, Zagreb 1950, str. 78.

⁹ Idem, *ib.*, str. 79.

¹⁰ Idem, *nav. dj.*, uz ostalo na str. 83, 88.

¹¹ Idem, *nav. dj.*, passim, a u glavnim crtama već na str. 16.

¹² Blago kritizira Porfirogeneta i one koji se njega slijepo drže već A. M. Strgačić, *nav. dj.*, str. 87—88.

¹³ A.-R. Filipi, *nav. dj.*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 4—5, Zagreb 1959, str. 282. Isti autor piše na str. 285: »Očito je, da je postojao kontinuitet između predrimskih žitelja tog otočja i starih Hrvata, koji su nam ostavili u naslijeđe tolike starodalmatinske, starokršćansko-romanske, rimske, ilirske i druge predrimske toponime. Hrvati su naime te nazive mogli saznati jedino od starosjedilaca Romana, koje su zatekli na otocima, Romani od Rimljana (odnosno od Grka), a ovi od starih Ilira«.

¹⁴ B. Finka, »Prilozi studiji o Dugom otoku«, *Starohrvatska prosvjeta*, III serija, sv. 10, Zagreb 1968, str. 168, gdje zaključuje: »... bez kontinuiteta u naseljima ne može biti ni kontinuiteta u nazivima«.

¹⁵ P. Skok, *nav. dj.*, I, Zagreb 1950, str. 125, bilj. 10. Šire izvode iz tog dokumenta donosi A. M. Strgačić, *nav. dj.*, str. 99.

¹⁶ Idem, *ib.*, str. 125, bilj. 10. V. i A. M. Strgačić, *nav. dj.*, str. 99.

¹⁷ Idem, *ib.*, str. 125, bilj. 10. A. M. Strgačić, *nav. dj.*, str. 100, ima grafiju *Boxava*.

¹⁸ M. Suić, »Pizych na Dugom otoku«, *Starohrvatska prosvjeta*, III. serija, sv. 4, Zagreb 1955, str. 135—140.

¹⁹ P. Skok, *nav. dj.*, I, Zagreb 1950, str. 115.

²⁰ Idem, *ib.*, str. 132.

²¹ Idem, *ib.*, I, Zagreb 1950: *črnika* (str. 27), *uvala Črnika* (Krk) (str. 31); *geonim Črnika* (Rab) (str. 63); *čarnika* (Silba) (str. 87); *školj Čarnikovac*, kod Molata (str. 98); *geonim Crnike* (Pašman) (str. 136); *Crnikovac* (kornatski otočić) (str. 129—130).

²² Idem, *ib.*, I, Zagreb 1950: *Česminova* (uvala na Braču) (str. 176) od *česmina* ili *česvina*; *Česmānica* (geonim na Hvaru) (str. 185); *Česminov* (rt na Hvaru) (str. 188); *Česvinice* (geonim na Korčuli) (str. 205); *Česvinica* (školj kod Lastova) (str. 224) itd.

²³ M. Deanović — J. Jernej, *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik*, Zagreb 1970,³ str. 82, s. v.

²⁴ M. Deanović — J. Jernej, *nav. dj.*, str. 48, s. v.

²⁵ Č. Iveković, *nav. dj.*, str. 250—251.

²⁶ K. Kretschmer, »Die italienischen Portolane des Mittelalters. Ein Beitrag zur Geschichte der Kartographie und Nautik. Mit einer Kartenbeilage«, *Veröffentlichungen des Instituts für Meereskunde und des Geographischen Instituts an der Universität Berlin*, Heft 13, Berlin 1909. Služio sam se drugim fototipskim izdanjem (Hildesheim, 1962). Tu čitamo, na str. 363, tekst (v. bilj. 27) o kome K. Kretschmer piše na str. 632 ovaj komentar: »Porto Alega.... = Lungo-Hafen. Nach Bertellis Karte liegt Alega am Nordende der Insel Grossa und es kann hier nur der Lungo-Hafen in Frage kommen«. P. Skok, *nav. dj.*, I, Zagreb 1950, str. 121 pozna naziv *Porto lungo* ali ne i Kretschmerovo djelo.

²⁷ K. Kretschmer, *nav. djelo*, str. 363, donosi tekst G. Benincase: »Porto Alega stai nel chauto da ponente de lixola maggiore, la sua senbianza sie el chauto da garbino del porto sie basso e biancho, venendo di pelago e uolendo andare a questo porto, fa la uia di questo chauto e lassiatelo da ponente; richollite al porto per maestro la punta da mexodi di questo porto sie seche va largo da essa uno buon prodexe auerrai passa quatro andando cosi largo e stando ad questo porto el te stai uno scholietto che de basso e biancho per leuante e de lontano da questo porto millia doi«. Usp. i Ž. Muljačić, »Naša obala u najstarijim talijanskim portulanima«, *Pomorski zbornik*, 9, Rijeka 1971, str. 131—154. Tu međutim nisam donio tekst iz tog portulana koji se tiče Dalmacije jer je on pristupačan, makar s politički neprihvatljivim komentaron, u radu: M. Emiliani, »L'Arcipelago Dalmata nel portolano di Grazioso Benincasa«, *Archivio storico per la Dalmazia*, a. XII, vol. XXII, fasc. 131, Roma 1937, str. 402—422, s 1 kartom.

²⁸ Usp. Ž. Muljačić, *nav. dj.*, str. 134, bilj. 6: »I quali porti et senbianze di terre non sono tratte niuna de la charta, ma tochte chon mano e vegiute cholli ochi«.

²⁹ K. Jireček, »Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka«, *Posebna izdanja SANU, knj. CCCLVI, Od. društ. nauka. N. S. Knj. 42* (= *Zbornik Konstantina Jirečeka, II*), Beograd 1962, str. 73.

³⁰ P. Skok, *nav. dj.*, I, Zagreb 1950, str. 147.

³¹ W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1930—1935,³ nr. 4259, 1. *illex*, -ice »Steineiche«; 2. *ēlex* (osk.-umbr.). D. Olivieri, *Toponomastica veneta*, Venezia-Roma 1961, str. 52, s. v. *alica* »spelta«, pozna mletačke reflekske tog fitonima koji znači »pīr«, »krupnik« (vrst žitarice), npr. *Alleghe*. Taj leksem nema veze s našim, jer fonem *a* daje sasvim drugačije rezultate u dalmatskome pa bismo od *alica* bili dobili *ulka ili *walka, *wolka. Reflekske od *illex* i pridjeva *iliceu (sc. *quercus*) u mletačkim govorima v. tu na str. 58.

³² P. Skok, *nav. dj.*, I, Zagreb 1950, str. 117 i d., str. 125 i d.

³³ Usp. Ž. Muljačić, »Tipologija jezičnoga kalka«, *Filozofski fakultet u Zadru, Radovi* 7, Zadar 1963, str. 5—19.

Riassunto

L'etimo di *Božava* (borgata nella parte nord-occidentale di Dugi otok) è stato studiato finora soltanto da P. Skok il quale collega il toponimo a *božjak* »frate mendicante«. Se tale spiegazione vale per *Božjakovina* presso Zagabria non spiega il toponimo croato insulare per due ragioni: 1. l'appellativo *božjak* è ignoto nella Croazia meridionale; 2. a *Božava* o nei dintorni non è mai esistito alcun monastero benedettino.

Siccome molti geonimi provengono da nomi di piante caratteristiche della zona l'autore ha supposto che *Božava* possa esser collegata con *božikovina* »agrifoglio« (Ilex aquifolium). Visto poi che si tratta di una località abitata anche prima dell'arrivo dei croati *Božava* potrebbe anche rispecchiare in qualche modo il toponimo precroato ed essere, insomma, un prestito o un calco. Eliminata la possibilità che vi si tratti di un prestito l'autore studia l'altra possibilità resa verosimile dal fatto che in un'altra parte della stessa isola esistono geonimi ricalcati sul toponimo greco-latino medievale *Pizych* (< *ἄπιδιον* »piccolo pero«). Cfr. i calchi: *Kruševo polje*, *Kruševica*, *Kruševac* e gli prestiti *Pčuh* > *Čuh*, *Čuh-polje*, *Čušćica*, *Čuška* ecc.

Alcuni documenti medievali segnalano, sul posto di *Božava*, una località chiamata *Porto Alego* (o *Alega*) (a. 1335, 1375, 1426). L'autore è del parere che *alego* o *alega* provengano in ultima linea dalla forma dalmatica **alek* < lat. *ēlice* »leccio«, »elce« (REW 4259, 2, s. v. *ēlex* che coesiste con il lat. classico *īlex*), venezianizzatasi in seguito. *Elce* e *leccio* riguardano però un'altra pianta (*Quercus ilex*); tuttavia, può darsi che i primi croati, insediatisi sull'isola dopo aver attraversato la parte montana della Croazia dove cresce l'agrifoglio, abbiano denominato il leccio, pianta fino a quel tempo loro ignota, con il nome di una pianta in parte molto simile, ossia dell'agrifoglio. Altri croati poi costruirono per il leccio nomi nuovi *česvina* (e sim.) e *crnika* (e sim.) ma la simbiosi si era già conclusa e il nome della borgata *Božava* rimase dopo la diffusione dei nuovi appellativi immotivato e opaco. Una confusione lessicale analoga è avvenuta anche in Italia: prova ne sono i sinonimi: *agrifoglio*, *alloro spinoso* e *leccio spinoso* per *Ilex aquifolium*.